

HUGO PRATT: CORTO MALTESE

Kalandok az Ínség-tengeren

SCHUBERT GUSZTÁV

CORTO MALTESE AZ OLASZ FUMETTI LÉGNÉPSZERÜBB HŐSE. AHOL A KÉPREGÉNYKULTÚRA MEGTEREM, A BÁTOR ÉS LOVAGIAS TENGERÉSZ MINDMÁIG KULTIKUS FIGURA.

I tália akkor lett újra tengeri nagyhatalom, amikor Hugo Pratt 1967 júliusában egy tutajhoz kötözve a képregényóceán hullámaina bízta Corto Maltesét, a kalandos életű tengerészt. Hogy ki Hugo Pratt, és kicsoda Corto Maltese, azt valószínűleg egyetlen olasznak sem kell elmagyarázni, de mivel én legfeljebb a BD-rajongók hallottak rólok. Ami persze nem meglepő, mert a vasfüggöny mögé zárva szinte minden jóból kimaradtunk. Nem gondolom persze, hogy a Corto Maltese képregények hiánya volt a szocializmus legnagyobb teherterele, de azért a szabad választás tilalma ritkán válik javunkra. Magam is csak akkor kerültem közelebbi ismeretségbe az olasz világcsavargóval és kalandorral, amikor a 90-es évek elejétől a velencei filmfesztivál rendszeres látogatója lettem. Vagyis sajnálatosan későn. Addigra Hugo Pratt (1927-1995), aki egyszerre volt írója és rajzolója a Corto Maltese-képregényeknek, már jó pár éve befejezte a sorozatot. És – talán mert mesés céljait (elrejtett kincsek, elveszett városok, víz alá merült őscivilizációk) soha el nem érő, mégis legyőzhetetlen hőstémát várta már több kaland – feltartott tollal várta az előre bejelentett halált.

Nemcsak a könyveknek van sorsuk, a könyvekkel találkozásnak is megvan a maga ideális ideje. Ha megjelenésekor, vagy akár pár év késéssel kerül elém az első Corto Maltese képregény, *A Sós-tenger balladája*, imádtam volna, mint nagyon sok olasz kiskamasz, akiknek a máltai tengerész épp akkora bálvány lett, mint nagyapáiknak Salgari fekete kalóza. Húsz évesen épp lekéstem *A Gyűrűk Urát*, meg a *Stars Wars*-szériát, értettem, becsültem, de nem tudott

lázba hozni, mint hajdan *A rejtelmes sziget*, vagy a vasfüggönyön valami tévedés folytán cenzúrázatlanul átengedett „francia újság”, a Vaillant varázslatos színes képregényei: a 60-as évek elején Naszreddin Hodzsa, Ragnar, a viking, a mosómedve-kucsmás Davy Crockett és Bob Mallard pilóta afrikai kalandjain cseperedtem. „A kisdíák mereng a mappán és tarka képen/ s a Mindenség néki, mint lelke éhe, tág.” Behozhatatlan hendikep, ha egy kisfiú életéből kimarad ez a varázspillanat. És bepótolni később már sehogy sem lehet: „Ő mily nagy is a Föld a lámpák fénykörében / s ha már emlékezünk, mily kicsiny a világ.” Baudelaire keserű paradoxona igaz. Hogyan ragadt hát volna magával negyvenévesen a máltai kalandos legendáriuma. Újabb húsz év múltán, még kevesebb esély van arra, hogy elvarázsoljon egy kalandhős barangolása hetedhét országban, ökölpárbaja a maja templomot védő jaguár-harcossal, vagy a szinte minden epizódban felbukkanó orgyilkosokkal, menekülése egy zegzugos anatóliai város, vagy épp Velence síkatoraiban és háztetőin az őt üldözők elől, vagy ahogy a mandzsu-orosz háttár mentén keresztútban rohan a cári aranykincset rejtő páncélvonat tetején. Akárhogyan is örizzük gyermeki fantáziánkat és kalandvágyunkat, ennél azért felnőttként már több kell. De ha a máltai kalandsorozata mégiscsak magába szippant, akkor ugyan mi lehet a titka.

A SZTOIKUS KALANDOR

Az egyik kulcs: Corto Maltese személyisége. Corto több mint kalandor, több mint akcióhős, több mint gentleman, aki segít a bajbajutott gyengéknek, akik önerőből nem tudnák túlélni a slamasztikát, amibe belekeveredtek.

Corto legfőbb vonzereje a kiismerhetetlensége, próteuszi alakváltozósa. Hol megátalkodott egoistának látjuk, akit mások sorsa legkevésbé sem érdekel, máskor önzetlenül, saját érdekével, biztonságával, testi épségével mit sem törődve védelmezi a kiszolgáltatottakat. Hogy aztán pár fejezettel arrébb már mások életét kockáztassa. Amikor egy-egy alkalmi segítőtje az életével fizet, mint a keringő dervisek vezetője vagy a yazidi szekta bölcs öregje (*A szamarkandi Aranyház*), Corto Maltesén a megrendülésnek nyoma sem látszik, rohan tovább az új kalandok felé. Többnyire teljesen hidegen hagyja mindenféle politika és ideológia, hogy aztán egy következő epizódban átmenetileg harcra szálljon egy eszme mellett. Igaz, ez utóbbi viszonylag ritkán fordul elő. Például írországi kalandja során, amikor nemcsak fegyvert szállít az IRA-nak, de egy áruló utáni nyomozásba is beleveti magát (*Concerto O'-mollban hárfára és nitroglicerinnre*). Annyi biztos, ha beleavatkozik egy konfliktusba, mindig a gyengébb fél mellé áll.

Képzettsége szerint: kereskedelmi tengerész, praxisa szerint: kalóz. Ehhez képest sohasem látjuk őt munka, vagy kalózkodás közben: soha semmiféle rakományt nem szállít sehová, és idegen hajókat sem fosztogat. Érdeklődése egészen másféle természetű: elsüllyedt kontinensek, elveszett városok, eltűnt kincsek felkutatása izgatja, ami ugyan jól illik egy felfedező és kalandor portfóliójába, az viszont már egyáltalán nem, hogy a Máltai sem tudományos hírnévre, sem gazdagságra nem vágyik. És a jelek szerint nem szegi kedvét, hogy szinte soha nem jár sikerrel. II. Kúrosz kincsét, amit a Perzsiát meghódító Nagy Sándor parancsára beolvasztottak és egy óriási aranygömb formájában elrejtettek a Hindukús egyik barlangjában, rengeteg viszontagság után sikerül ugyan megpillantania, de a következő pillanatban a milliárdokat érő kincset elnyeli a föld (*A szamarkandi Aranyház*); az orosz polgárháború szibériai hadszínterén száguldó aranyvonat megszerzéséért örült hajsza folyik cári generálisok, kínai hadurak, a magát új világhódítónak képzelő Ungern-Sternberg báró és a Vörös Lámpások titkos társasága között (*Az elveszett aranyvonat fosztogatói*), de végül mongol forradalmárok felrobbantják a vasúti hidat és a cári kincs elsüllyed egy víztározóban. Corto Maltese cseppent

sem bánja, miközben jóbarátja (vagy inkább rossz szelleme), Rasputin szinte beleőrül a veszteségbe, Cortót nem a vagon, hanem a kaland vonzza.

És abból bőven kijut neki minden epizódban. És ha már Rasputint említettük, aki, ha felbukkan egy-egy történetben, *A Sós-tenger balladája*, a Corto Maltese ciklust elindító képregény óta egyenrangú főszereplő a Máltaival. Cortót és Rasputint igencsak különös barátság köti össze. Az egykori cári tiszt, aki az 1905-ös orosz-japán háború végén nem hajlandó elfogadni az orosz hadsereg vereségét, és rangjáról lemondva tovább harcol a japánok ellen, nem is különbözhetne jobban a máltai tengerésztől. Corto ugyan vakmerően veti bele magát a legkülönfélébb életveszélyes kalandokba, de amikor reménytelennek látja a harcot, inkább az életét menti, és megfut a csatából (*A kegyelemlovás*). Corto sohasem ölne meg egy fegyvertelen ellenfelet, Rasputin szemrebbenés nélkül megteszi. Corto lovagias, Rasputin brutális dúvad. Rasputint kiszámíthatatlan örület hajtja, Corto a flegmaságig nyugodt erő. Cortónak van humorérzéke, Rasputinnak nincs, vagy ha mégis viccelődni próbál, ereinkben megfagy a vér. Corto mindig elégáns, Rasputyin Port Arthur óta aligha mosakodott. Az ellentétek ugyan vonzzák egymást, de hogy ennyire, az már túlmegegy a hihetőség határán. Barátságuk roppant labilis, de ha egyikük végveszélybe kerül, a másik mégiscsak segítségére siet. Mindketten született kalandorok, ez köti őket össze, de míg Corto jó kalóz (*corsaire*), aki csak az elenséges hajókat támadja meg, Rasputin igazi tengeri rabló (*pirate*), aki minden hajót prédának tekint. Kapcsolatuk, ha barátságának irreális is, jellemrajznak

„Mindig a gyengébb fél mellé áll”
(Hugo Pratt:
A Sós-tenger balladája)

korántsem makulátlan, de eme árnyék fehérebbnek mutatja. Hugo Pratt ezt a *trompe l'oeil* is felhasználja, hogy elkerülje főhőse eszményítését.

Corto Maltese ugyan mai szemmel nézve idealizált figurának látszik, de *A Sós-tenger balladája* megjelenésekor még máshol volt a határ jó és rossz fiúk között. Az akkori mércével mérve Corto Maltese sokkal sprődebb hősnek látszott, mint ma („sguardo tagliente come una lama d'acciaio” – „tekintete akár egy acélpenge” – írja egy cortológus), 1967-ben még nagyon messze volt a képregény (vagy a film) mondjuk Batman revíziójától, átváltozásától Sötét Lovaggá. Corto Maltese figurája első lépés volt az összetettebb jellemrajzú, felnőtt képregények felé. Ha már a 60-as évek olasz képregényének felnőtté válásánál tartunk, érdemes megemlíteni egy Hugo Pratt, Bruno Crepax, Milo Manara képregényeinél is nagyobb korabeli albumot, Guido Buzzelli groteszk disztópiáját, már csak azért is, mert a *La rivolta dei racchi* egyazon hónapban jelent meg, mint *A Sós-tenger balladája*. De nem lett világsiker, az erős idegzetű olasz képregényrajongók kedvence maradt. Nem csoda. *A rusnyák lázadásától* hamar elmegy a kedvünk az utópiáktól, a szebb jövőről, harmonikus társadalomról álmodozások korában, egy évvel 1968 előtt, a *La rivolta dei racchi* (képileg is) groteszk disztópiája a radikális osztályharcosoknál is kiverte a biztosítékot. Buzzelli szép új világa két szigorúan elkülönülő, egymást kölcsönösen megvevő osztályra oszlik: odafenn a „szépek”

nem az. Mindaz a rossz, amivel Corto kalóz és kalandor volta járhatna, Rasputinban testesül meg. Rasputin a Máltai sötét árnyéka. Corto

dózsölnek, odalenn a csúfak robotolnak és tengődnek. Mígnem a kirekesztettek (a „racchiusi” és a „racchio” nem véletlenül cseng össze) fellázadnak, és hatalomra jutnak, csakhogy az egyenlőtlen-ségből nem lesz egyenlőség, a világrend mit sem változik, legfeljebb annyiban, hogy a megalázottak bosszúvágya, kapzsisága, gonoszsága miatt még cudarabb lesz az élet, csak most már mindenkinék. Úgyhogy némi engedmények árán, ajánlatosabbnak látszik helyretolni a sarkából kidőlt világot.

PÁRHUZAMOS ÉLETRAJZOK

Corto Maltese nem forradalmár, ahogy Hugo Pratt sem akart a képregény Andy Warholja lenni. De a világot alapvetően nem a forradalmak változtatják meg, hanem a lassú változások (Itáliánál maradvá: „gutta cavat lapidem”). Mindezt nem csorbítja Hugo Pratt érdemét, *A Sós-tenger balladája* végtére is az egyik első „graphic novel” („romanzo a fumetti”), nemcsak Olaszországban, hanem a nagyvilágban is. Hugo Pratt nem volt szobatudós, a rajzasztal foglya, sok kalandregényíróval, képregény-rajzóval ellentétben bejárta a glóbuszt. Hol kényszer repítette izgalmas és veszedelmes távoli világokba, hol a kalandvágya. Világszemléletét, érzékenységét, szünni nem akaró kíváncsiságát, mohó tudásvágyát részben felmenőitől örökölte, részben saját tapasztalataiból szűrte le. Pratt gyermeki képzeletét Velence misztikuma és ezeréves hagyománya hatotta át, kamaszéveit pedig az olasz megszállás ellen küzdő Etiópiában töltötte. Apja Mussolini lelkes híve és katonája volt, olyannyira, hogy 13 éves fiát az összeírás felvételére a gyarmati hadseregbe, de Hugo Pratt hiába lett „Mussolini legfiatalabb katonája”, nem osztotta

apja Duce iránti imádatát. Addigra már be volt oltva a háborúskodás, a gyűlölködés, a rasszizmus ellen, képtelen volt ellenséget látni az etióp gyerekekben, akikkel naponta együtt játszott.

Hugo Prattot családtörténete sem a kirekesztésre, hanem a szolidaritásra predesztinálta (e tekintetben az apja volt a deviáns), a familiában hetedízigen különféle etnikumok és kultúrák keveredtek. Apai nagyapja angol, anyai nagyapja marron, vagyis kikeresztelkedett spanyol zsidó, nagyanya török származású. Aligha véletlen, hogy Corto Maltese, aki 1887 július 10-én született a máltai La Vallettában, hasonlóan sokszínű családból származik: anyja szépséges andalúziai örömlány, apja rideg cornwalli tengerész, Corto tőle örökölhette fanyar, ironikus humorát, józanságát és zárkózottságát, és persze a heroikus-romantikus kelta mítoszvilágot. Ami a szenvedélyes és mágikus cigány folklór anyai örökségével kiegészülve kapja meg a kellő ellensúlyt. Pratt anyja, Evelina Genaro, ugyan nem andalúz cigánylány, de járatos a kártyavetésben, tenyérrjóslásban és mindenféle okkult tudományban. Pratt ezen az ágon (és persze Velence évezredes keleti kereskedelmi kapcsolata miatt is) a bizánci, levantei, arab, zsidó, perzsa hagyományokat – beleértve a vallásos és okkult tradíciót – is örökölte. Corto gyerekkorában keresztény létére a jeshivába jár és a tórát tanulmányozza (köszönhetően annak, hogy anyja szeretője történetesen a cordobai rabbi). És persze mind Pratt, mind Corto több nyelven beszél. És olvas.

„A kaland a szakmája”
(Hugo Pratt: Az elveszett aranyvonat fosztogatói)

Nehéz lenne nem észrevenni: Hugo Pratt és képzelt hőse hasonmások.

Azt, hogy a Corto Maltese-képregénysorozat több mint kalandos történetek sora, és nem csak ifjúsági irodalom, hanem felnőtt olvasmány is, épp ez az önéletrajzi jelleg garantálja. Corto Maltese nem rajzszatlnál kiagyalt figura, hanem átélt személyiség. Természetesen fiktív individuum, mint minden irodalmi hős, de hát épp ez a regény és képregény célja, hogy a végtelen és ezért átláthatatlan, bejárhatatlan való világot egy kicsinyített, de méretarányos alakmásban átélhetővé és emberléptékűvé tegye.

KÖNYVEK ÉS HÁBORÚK

A Corto-képregények egyik kulcsszava az *erudíció*. A képregény-széria fontosabb szereplői mind tudnak és szeretnek olvasni, nemcsak a szimpatikus szereplők, hanem a megátalkodott gazfickók, vagy az örültek is, mint a magát Dzsingisz kánnak képzelő, kegyetlen Ungern-Sternberg báró, művelt, literátus emberek.

A Corto-sorozat ideális olvasója maga is literátus ember, akit nemcsak a kalandok vonzanak ebbe az egzotikus és sokszínű képregény-világba, hanem az irodalmi kalandozás, a hatalmas szellemi hagyomány óceánja is. A 30 ezres könyvtárat összegyűjtő Hugo Pratt mindenevő olvasó volt, kamaszkori kedvenceit felnőttként sem tagadta meg, nem is tehette volna, hiszen a Corto Maltese-képregényeknek (és persze Pratt örökös kalandvágynak) ihletői voltak. (Nem melleleg olyan déltengeri ka-

landfilmekkel együtt, mint a *Fekete trón* Burt Lancaster főszereplésével, vagy a *Vörös boszorkány ébredése* John Wayne-nel, akit lázadó matrózai ugyanúgy tutajra kötözve hagynak sorsára, mint Cortót a *Ballada* kezdetén.) Stevensson, Kipling, Haggard szemlélete áthatja Pratt képregényeit, Jack London pedig személyesen is megjelenik a Corto 1905-ös első nagy háborús kalandjára visszatekintő *Az ifjúságban*. (Ő ismerteti össze Cortót és a dezertőr Raszputyint). Pratt többször is elmondta, nem tesz értékbeli különbséget a „magas” művészet és populáris irodalom között, Zane Grey éppúgy mestere, mint Shakespeare. Elsősorban azokért rajongott, akik osztoztak a kalandvágyában és a titkok, rejtélyek, fantasztikum, misztikum iránti vonzalmában: Borges, akit személyesen is ismert (Pratt 1949-62 között Buenos Aires-ben élt és az akkoriban igencsak kreatív argentin képregény mestereivel dolgozott együtt); Hermann Hesse, akinek az akkor már a svájci Grandvaux-ban lakó Pratt külön képregényt szentelt, Coleridge (a *Rege a vén tengerészről* mind romantikus történetével, mind (olasz) címmel – *La ballata del vecchio marinaio* – is megihlette *A Sós-tenger balladáját*), az Etiopica-ciklus *Kegyelemlovése* Rimbaud verssoraival indít: „Megvetlek Európa, únt gátú, ócska föld!”. Rimbaud, a kamaszszeni váratlan fordulattal odahagyta a költői pályát, a hírnevet, Franciaországot, és fegyverkereskedőnek állt Etiópiában. Egy másik kalandor-író, Hemingway a Nagy Háború venetói hadszínterén játszódó *Az arany zászlaja alatt* egyik szereplője, „Hernestway” néven.

A fiktív szereplők mellett nemcsak valódi írók népesítik be a Corto-képregényeket, a 20. század tízes-húszas éveinek ismert politikusi, katonái is fontos szerepet játszanak. Az első világháború legyőzhetetlennek hitt német vadászpilótájától, a „Vörös bárótól” a vörös diktátorig, Sztálinig. Előbbinek egy egész képregény (*Pikárdia rózsái*), utóbbinak csak egy röpke, de sorsdöntő és mulatságos jelenet jut *A szamarkandi Aranyházban* (1921-ben vagyunk, még dül az orosz polgárháború, egy komisszár valahol az orosz-perzsa határnál épp Corto kivégzését fontolgatja, a Máltai felhívja hát telefonon nagyhatalmú ismerősét,

a párt újdonsült főtitkárát, aki pár éve még anconai szállodaportásként ügködött, akkor haverkodtak össze. Érdeemes volt: Corto szabad.)

A Corto Maltese-sorozat nem mellesleg illúzióktól, ideológiai ábrándoktól és vérszomjas militarizmustól mentes történelmi lecke, a múlt század első három évtizedéből vett példákkal. A Corto-albumok nem hagynak kétséget afelől, hogy a történelem éppoly veszedelmes, mint egy szunnyadó vulkán, időről-időre kitör és pusztít. Nem Corto Maltese és a hozzá hasonlók robbantják ki a háborúkat, forradalmakat, Corto nem azért harcol, hogy mások életét megkeresítse: rendíthetetlen pacifista. Azért lett kalandor, mert idejekorán megtapasztalta, hogy az élet reménytelenül kaotikus. A kaland a szakmája, tudja, hogyan élhetők túl a „kalandos helyzetek.” A 29 képregény mindegyike ilyen, többnyire krimiszzerűen szövevényes „vészhelyzet”, ebből 17 történetesen még veszedelmesebb, mert nem csupán néhány orgyilkossal kell megküzdeni, hanem a háborús, vagy polgárháborús helyzettel is. Corto már kamaszkorában megtanulja uralni a kiszámíthatatlan sorsot: amikor megtudja, hogy bal tenyéréről hiányzik a sorsvonal, apja borotvájával maga metszi bőrére.

Corto ugyan halhatatlan, legalábbis az utolsó előtti album (*Helvetika: Az alkímisták rózsája*) szerint, ahol is iszik az örök ifjúság vizéből, de Pratt másik jelentős sorozatában, a második világháborús Abesszíniában játszódó *A sivatagi skorpiókban* Corto régi barátja, Cush, a bátor danakil harcos elmondja, a Máltai eltűnt spanyol

polgárháborúban (1936-39), sorsa ismeretlen. A *Velencei meséből*, mely a három kimondottan misztikus Corto Maltese történet (*Álom egy hideg téli reggelen; Helvetika: Az alkímisták rózsája*) közül a legszövevényesebb, tudjuk, hogy vannak a világnak olyan varázskapui (Velencében rögtön három is), ahol másik világba léphetünk át. Meglehet, Corto Hispániában is talált egy ilyen kaput.

Corto halhatatlan abban az értelemben is, hogy túlélte Teremtőjét. Sőt „brand” lett, reklámarca a Dior parfümnek és a Gitane cigarettának, pólókon, bögréken láthatjuk jellegzetes vonásait, összes attribútumával, tengerésztisztisapka, karika a bal fülében, a sűrű barokó (Burt Lancaster pofaszakálla ihlette meg Prattot), a lezserül libennő fekete tengerészköpeny. Egy jól menő, jó fizető márkát nem lehet csak úgy sutba dobni. A Corto-képregények folytatódnak Pratt halála után is. 2015 és 2019 között Juan Diaz Canales író és Rubén Pellejero rajzoló révén három új albummal bővült a Corto Maltese-sorozat. 2002-ben 22 részes, igényes olasz-francia rajzfilmsorozat készült az albumokból. A Pascal Morelli rendezte *Az elveszett aranyvonat fosztogatói* pedig egészestés rajzfilmként a mozikba is eljutott.

Corto és a nők viszonya külön fejezetet érdemelne. Mintha a női hősök is az álomvilág és a múlt titokzatos átjáróin kerülnének Corto történetébe, mintha a mítoszokból, varázsmesékből lépnének át a földi létbe, egyszerűen mert szinte mindegyikük járatos a mágiában, birtokában van mindenféle varázserőnek, Aranyszájútól, a bahiai varázslónőtől az okkult tudományokban járatos velencei

Hipáziáig. A nők ebben a mesevilágban vagy jó tündérek (Bocca Dorata, Madame Java, Morgana, Pandora) és harcós őrangyalok (Shanghai Li, Banshee O'Dannan), vagy veszedelmes bajkeverők, kalandornők, mint Hipázia, vagy Venexiana Stevensson. Ám a Máltait még a vérszomjas szirének is respektálják. Corto sármos és férfias, de nem Don Juan, szerelme mindig szigorúan plátói, a nők vonzzák, de megszerezni őket nem akarja, hiányzik belőle a kívágy, ahogy a kincsek iránt sincs benne bírvágy. Cibola hét elveszett városa vagy Mu elsüllyedt kontinense a hozzá vezető kalandos út miatt izgalmas Corto számára, az elrejtett kincsek megtalálása, a labirintus titkának megfejtése természetesen szellemi kaland is. Egy máltai lovagnak lehet nőideálja, romantikus vonzalmai, de nem tűnhetnek fel mellette szexis Bond-lányok. A „cortesia”, a lovagiasság csak az égi szerelmet engedélyezi, és persze a családalapítás sem jöhet szóba.

Tények és mítoszok (*Velencei mese*), a háborúk véres valósága és a kelta tündérmesék (*Álom egy hideg téli reggelen*), a Karib-tenger mélyén rejtőző ősi kultúra (*Mu*). Pratt és a Máltai nemcsak térben kalandozik, de az időben is, a jelen illékonyabb, mint a mélységes mély múlt, amely, mint valami emberi akaratlan befolyásolhatatlan természeti erő, folyton előtör és felforgatja a békés mindennapokat. Corto egyáltalán nem a megállapodottság szimbóluma, de a képregény-ciklusban talán a legnyugodtabb és elégedettebb pillanata, amikor Madame Java paramaribói házában verandáján álmodozhat szieszta idején.

Nem sokáig, hamarosan közbeszól a régmúlt és a jelenkori kincsvadászok kapzsisága. A jelen folyton elmerül a múltban, Corto életét a történelem ár-apálya rajzolja. Mint mindannyiunkét, de a Tengerész, velünk ellentétben nagyon is jól tudja, hogy ez a történelem és a természet könyörtelen rendje. Minden változik, folyvást szétfolyik, „pantha rei”, csak a mi szárazföldi gondolkodásunk tételezi, hogy az „örök nyugalom” az igazi élet. Az óceán szélcsendes vagy őrjöng. Hajózni tudni kell.

„Kulcsszó az erudíció”
(Hugo Pratt
Velencei mese)

